

Marjana Kobe

Ljubljana

POGLEDI NA TEKMOVANJE ZA BRALNE ZNAČKE NA ŠOLAH DRUGE STOPNJE

V šolskem letu 1975/76 je odbor Zveze bralnih značk Slovenije predlagal Pionirski knjižnici v Ljubljani, najstarejši in največji javni knjižnici za mladino do 18. leta v SRS, naj pripravi osnutek predloga za seznam knjig, primernih za tekmovanje za bralno značko na šolah druge stopnje.

Ob pripravljanju tega seznama pa se je pričela pred nami odpirati obsežna problematika, ki je najtesneje povezana s temeljnimi izhodišči tekmovanja, kot so:

- **smoter in koncept** kulturnega projekta, ki mu pravimo tekmovanje za bralno značko na šolah II. stopnje,
- **način animacije** med mladostniki za vključevanje v to bralno akcijo,
- **organizacija izvedbe,**
- **metoda izvedbe.**

Če že ne prav v vseh, v večini naštetih postavk bodo tekmovanja za bralno značko na šolah druge stopnje verjetno **različna** od istoimenske bralne akcije na ravni osemletk. Zakaj? Poskusimo na tem mestu z nekaterih vidikov vsaj delno odgovoriti na to vprašanje.

I. Na osemletkah je tekmovanje za bralno značko lahko gradilo in še zmemor gradi na nekaterih že povsem jasnih in razčiščenih postavkah:

1. Za izbor del je bila bralni akciji že od vsega začetka na voljo tako imenovana **mladinska književnost**, ki je v primernem izboru (za posamezne starostne stopnje) zanimiva in hkrati doživljajsko dostopna mladim bralcem od predbralnega obdobja do 14. leta, se pravi do konca osemletke.

2. Mladinska književnost (slovenska, jugoslovanskih narodov in narodnosti, svetovna) sistematično izhaja v že utrjenih in uredniško strokovno zanesljivo vodenih **posebnih knjižnih zbirkah za posamezne starostne stopnje** (založbe Mladinska knjiga, Borec, Partizanska knjiga), iz katerih se dá zanesljivo izbrati **pravo knjigo za pravo starost in literarni interes oziroma literarni okus** osemletkarskih tekmovalcev za bralno značko.

3. Za dostopnost ustreznih mladinskih knjig na knjižnem trgu skrbi in s tem akcijo bralne značke omogoča še posebna knjižna zbirka **Moja knjižnica** (založba Mladinska knjiga) s ponatisi v velikih nakladah in po nizki ceni, opremljenimi s potrebnimi biografskimi in bibliografskimi podatki o avtorjih in njihovih delih.

4. Še živeči, sodobni pesniki in pisatelji aktivno sodelujejo z obiski po šolah in z bralnimi nastopi med mladimi značkarji, kar vsekakor prispeva k živosti in zanimivosti bralne akcije.

Pri uvajanju tekmovanja za bralno značko med mladostnike na šolah druge stopnje pa je stanje v grobih obrisih naslednje:

1. Mladinski književnosti analogne **posebne književnosti za mladostnika** ni oziroma **skoraj ni**. Poznamo sicer odlična leposlovna dela »o mladostniku«, o »obdobju mladostništva« (Musil: *Zablode gojenca Törlessa*, Salinger: *Igra v rži*, itn.), vendar ta dela niso pisana z namenom, da bi jih bral »predvsem mladostnik«, saj so za poprečnega mladostniškega bralca prav gotovo prezahtevna. Kadar pa si pisatelji prizadevajo pisati »predvsem« za mladostnika ali »samo« za mladostnika, so rezultati tudi v evropskem ali svetovnem merilu redko zares kvalitetni. Primerno knjigo za mladostnika je v večini primerov treba potemtakem izbirati **iz literature »za odrasle«**, kar pa ni lahko opravilo.

2. Pravkar nakazano stanje po svoje drastično ilustrira tudi dejstvo, da imamo na Slovenskem (ob številnih leposlovnih zbirkah za mladino do 14. leta) po konceptu **mladostniku namenjeni** samo dve leposlovni knjižni zbirki: Kondor in Odisej (obe pri založbi Mladinska knjiga).

Kondor nudi mladostniku v sistematični kontinuiteti primeren in uredniško skrbno pretehtan izbor del iz slovenske, jugoslovanske in svetovne književnosti za odrasle, Odisej pa si prizadeva »loviti« »prave« mladostnikove in mladostničine bralne interese, upoštevajoč bralne sposobnosti (poprečnega) mladostnika. V tej zbirki so izšle npr. knjige *Rosni zaliv* (Zorman), *Martinovo jutro* (Flor), *Ljubezenska zgodba* (Brezan), *Pripoved Arthurga Gordona Pyma* (Poe), *Vojskoval sem se s Hanibalom* (Baumann), *Četrta faza* (Malzberg), *Iskalec izgubljenega tisočletja* (Bragin) itn.

Na tem mestu bi kazalo — če že ne upoštevati, pa vsaj omeniti — še zbirko Pota mladih (založba Mladinska knjiga), v kateri izhajajo leposlovni prvenci najmlajših slovenskih avtorjev, kar pomeni, da je njihovo estetsko sporočilo (tudi) rezultat še ne tako davnih mladostniškihkušenj in potemtakem zanimivo in odmevno tudi v (zahtevnejšem?) bralcu med 15. in 18. letom.

3. Za področje mladostniškega bralca se (še) ni izoblikovala zbirka, ki bi bila po svojem namenu analogna knjižni zbirki Moja knjižnica in bi skrbela za resnično množično dostopnost knjig, ki bi se izkazale za mladostniku primerne, zanimive in hkrati doživljajsko dostopne (ne prezahtevne).

II. Druga bistvena razlika med področjema »mladina do 14. leta« in »mladostniki od 14. do 18. leta« je naslednja: na eni strani dokaj strnjena strukturno enotnejša — torej tudi enotneje vzgojno obvladljiva! — »gmota« mladih bralcev, ki jo predstavljajo učenci **obveznega osemletnega šolanja**, pri katerem je učni načrt (vsaj v teoriji) **enoten** oziroma isti, pa naj gre za mesto ali vas; na drugi strani mladostniki, ki jih — mimo bistvenih psihofizičnih sprememb v individualnem razvoju — tudi usmeritev v različne »nadaljevalne« tipe šol, strok in poklicev pričenja zmerom bolj **razlikovati** med seboj. Tega dejstva se je pri sestavljanju (enotnega?) programa treba v prvi vrsti zavedati.

III. Osemletkar v poprečju **bere več**, oziroma bolje povedano: **poprečni** osemletkar **bere več** kot poprečni mladostnik. To dejstvo tekmovanje za bralno značko na šolah druge stopnje sicer osmišlja, vendar se je potrebno pri tem zavedati, da gre pri mladostnikih, kar zadeva bralne potrebe in navade, še za dve značilni skrajnosti:

- mladostnik, ki **sploh ne bere** leposlovnih knjig ter
- bralno izoblikovani, zahtevni mladostnik, ki bere leposlovje že **na način odraslega bralca**.

Zato je na mestu vprašanje: koga se bodo tekmovanja za bralno značko na šolah druge stopnje v prvi vrsti »lotile«? Ali tistega mladostnika, ki je bralno že »saniran«, ali tistega, ki **ne bere rad**, ki še ni odkril, kaj mu dobra knjiga lahko dá, v čem in s čim mu lahko pomaga tudi pri iskanju samega sebe in svojega mesta v družbi?

Zdi se, da bo prav temeljna odločitev, kdo bo v prvi vrsti predmet mentorskih prizadevanj (bralno zahtevni mladostnik, poprečni bralec, mladostnik-nebralec) pogojevala tudi:

- način animacije med mladostniki za vključevanje v tekmovanje za bralno značko,
- organizacijo izvedbe,
- metodo izvedbe,
- predvsem pa seveda **izhodišča za sestavo programa, za izbor knjig**.

Na tem mestu se mi kot problemsko vprašanje zdi umestna naslednja pripomba: ali ne bi kazalo temeljiteje premisliti predlog, naj bi mladostnik imel **večje možnosti soodločanja pri izboru knjig**, kot jih ima pri bralni akciji istega imena osemletkar?

IV. S tem v zvezi bi se bilo treba tudi odločiti:

- ali naj seznam vključuje predvsem knjige, ki se odraslim mentorjem zdijo **smiselne, potrebne** za mladostnikov duhovni razvoj, **primerne** zanj in tudi **doživljajsko dostopne**? Pri tem pa ne bi smelo priti do morebitnega »pokrivanja« z domačim branjem. (Opozoriti kaže tudi na problem domače in svetovne klasike: marsikatero romantično, realistično ali naturalistično delo je zaradi komunikativnega stila sodobnemu mladostniku sicer bralno dostopno, a hkrati tematsko, problemsko itn. tako oddaljeno, da mu ostaja doživljajsko tuje, torej nezanimivo.)

- ali pri sestavljanju programa (v soodločanju z mladostniki) iščemo predvsem v smeri **resničnih bralnih interesov mladostnika** (ter upoštevamo tudi tematsko in literarno estetsko »problematična« dela, če bi se mladostniki sami radi o njih pogovarjali)

- ali skušamo, s **poznavanjem mladostniških bralnih interesov** in v smiselnem **soodločanju** značkarjev samih, smotrno in v primernem sorazmerju upoštevati oba zgoraj navedena vidika pri izboru del.

Če se odločimo za tretjo inačico, ki se mi zdi tudi najbolj smiselna, bi v zvezi z njo kazalo morda razmisliti še o morebitni razširitvi koncepta o demokraciji odnosu mentor—značkarji. Mislim na tako obliko tekmovanja za bralno značko, ki okvirnega »izbranega« programa ne bi jemala togo, preveč strogo dobesedno, kot nekaj, kar je »predpisano«, marveč bi bila sposobna »dogovorjeni« seznam smiselno presegati na ta način, da bi se odzivala tudi najaktualnejšim dogodkom na knjižnem trgu, v prvi vrsti seveda tistim, ki so ali utegnejo biti odmevni v mladostniku; v tem smislu naj bi tekmovanje za bralno značko upoštevalo kajpak tudi tiste pobude za programske spremembe, ki bi prišle iz vrst mladostniških tekmovalcev.

V. Tematika, ki zanima mladostnika in ki bi jo bilo treba upoštevati pri izboru knjig za tekmovalne programe na šolah druge stopnje:

1. Ena od tem, ki mladostnika nezadržno zanima, je brez dvoma **mladostnik sam**, v širokem razponu iskanja samega sebe in stika s sočlovekom (vrstnikom, odraslim, mlajšim) kakor tudi iskanja svojega mesta v družbi. Pri izbiranju primernih knjig s to tematiko naleti mentor praviloma na težave, o katerih smo že nekaj malega spregovorili: dela, ki mladostniško tematiko **ne poenostavljajo** so hkrati za poprečnega mladostniškega bralca **prezahtevna**; dela z obravnavano tematiko, ki pa skušajo komunicirati prav z mladostniškim bralcem, gredo na račun »doživljajske dostopnosti« mnogokrat v neavtentično poenostavljanje in s tem nezadržno tudi v nižanje literarno estetske ravni; večkrat pa se tudi zgodi, da nekatera dela, ki nemara vendarle sporočajo mlademu bralcu o avtentičnem svetu mladostnika, odrasli kaj radi označimo za »problematična«; nasploh pa je treba ugotoviti, da je, žal, zelo malo knjig z avtentično mladostniško tematiko.

V okviru mladostniške tematike in tudi nasploh so pri mladem bralcu nadaljnje prednostne teme

2. **ljubezen, ljubezenska zgodba, ljubezenski roman**,
3. klasična in sodobna **znanstvena fantastika** (science fiction),
4. kvalitetna **sodobna detektivka** (Christie, Simenon itd.),
5. **pustolovka** (London, Traven itd.),
6. **vojni romani** (npr. v zbirki Ti vražji fantje na letelih škatlah, MK); tudi dela, ki nagibajo v čisto vojno dokumentarko (npr. zbirka Svet v vojni, Cankarjeva založba),
7. **zgodovinski (oziroma psevdozgodovinski) romani**; tudi dela, ki nagibajo v čisto zgodovino (npr. Toman: *Sonce je zašlo nad Rimom*),
8. **biografski romani** (npr. knjižna zbirka Veliki možje, Obzorja),
9. **zdravniški romani** (Hailey, Konsalik, Kades itd.),
10. za vso različnost mladostniških literarnih okusov nasploh pa bi lahko rekli, da nadvse cenijo **humor, humornost, humorističen način pisanja**, pa naj gre za ljubezensko, vojno, pustolovsko, znanstveno fantastično ali kako drugo priljubljeno tematiko.

11. Z obrobja leposlovja zanima mladostnike:

— **potopis**, vendar ne toliko potopisna dela, ki opisujejo kraje, dežele, njihove običaje itd., marveč predvsem tista potopisna dela, ki opisujejo akcijo, fizične in psihične dosežke posameznika ali skupine (npr. Horvat: *Nad brezni oceanov*, Heyerdhal: *Ra*, itd.),

— **planinska literatura** (npr. *Kangbačen*, drugi dnevniški zapisi naših himalajcev, itd.).

VI. Mejna področja leposlovja; poljudno znanstvena, informacijska, dokumentarna dela. Glede na povečano zanimanje sodobnega mladostnika za neleposlovno, za informacijsko knjigo, bi kazalo razmisliti tudi o razširitvi programov tekmovanja za bralno značko vsaj na **mejna področja leposlovja** (biografije in biografske monografije, vojni romani z dokumentarnim obeležjem, potopisna dela vseh vrst itd.), če ne že tudi na čisto informacijsko knjigo. Zavedati se je namreč treba, da je primerno izbrana in primerno posredovana ter obravnavana informacijska, poljudno znanstvena knjiga lahko zelo smiselna »kanal«, po katerem utegne domiselni mentor bralno zakrknjenega mladostnika sčasoma uvesti tudi v beletristiko.

VII. Nekatere knjižne zbirke, ki utegnejo v prvi vrsti priti v poštev pri izbiranju primernih knjig za tekmovalne programe:

- Kondor, Odisej, Pota mladih, Humor, Naša beseda, Nova slovenska knjiga, Beseda sodobnih jugoslovanskih pisateljev, serija Ti vražji fantje na letečih škatlah (založba Mladinska knjiga),
- Nobelovci, Uspešnice, serija Svet v vojni (Cankarjeva založba),
- Biografije (Državna založba Slovenije),
- Veliki možje (založba Obzorja).

VIII. OSNUTEK PREDLOGA ZA PROGRAM TEKMOVANJA ZA BRALNE ZNAČKE NA ŠOLAH II. STOPNJE

Pričujoči osnutek predloga za seznam knjig je nastal na osnovi izkušenj mladinskega oddelka ljubljanske Pionirske knjižnice, se pravi, na osnovi poznavanja določenega (nikakor torej ne splošnega) »vzorca« mladostniških bralcev, ki so končali obvezno šolanje. Poudariti je treba, da je v upoštevanem »vzorcu« močan odstotek gimnazijcev. Iz povedanega je potemtakem razvidno, da utegne seznam služiti samo kot splošni predlog za smernice, **kako in v kateri smeri** iščimo knjižna dela, ki utegnejo interesno zazveneti v mladostnikih in tudi doživljajsko izzveneti v njih z vsemi pozitivnimi posledicami, ki jih pri tem odrasli mentorji želimo. V trenutni delovni fazi projekta »tekmovanje za bralno značko na šolah druge stopnje« je predloženi osnutek programa lahko samo izhodiščna točka za širšo (toda konkretno!) strokovno razpravo in nič več. Kot **poskusni predlog** osnutek zato namenoma upošteva samo **knjige, ki so izšle v letu 1976**, ker so le-te še vse dostopne na knjižnem trgu in potemtakem s stališča mentorjev najlažje preverljive.

V okviru možnosti ki mu jih daje knjižna bera 1976, pa skuša osnutek predloga za izbor knjig smiselno združevati **aktualnost** (ki je mladostniku zmerom simpatična) s »**koristnim in prijetnim**«, kar pomeni, da skuša pokrivati tako literarno vzgojne težnje mentorjev kot bralne interese mladostnikov. Izbor vključuje področje **poezije in proze**; dramska dela naj bi si mladostnik **ogledal** na gledaliških odrih, na TV ali jih poslušal po radiu; področje debatnih srečanj značkarjev bi se lahko širilo tudi na področje aktualnih in v mladostnikih odmevnih gledaliških predstav ter literarnih radijskih in televizijskih oddaj.

Na predlog odbora Zveze bralnih značk Slovenije obsega osnutek predloga 40 naslovov (20 naslovov poezije, 20 naslovov proze), ki so razvrščeni v dve zahtevnostni oziroma starostni skupini (npr. 1., 2. razred gimnazije; 3., 4. razred gimnazije). V obeh skupinah so upoštevane slovenska književnost, književnost jugoslovanskih narodov in narodnosti ter svetovna književnost; s poudarkom pa bi kazalo opozoriti predvsem na slovensko sodobno leposlovje, ki je prav gotovo najbolj »deficitarno« v zavesti našega mladostnika.

Osnutek predloga utegne zadeti pomislek, da je prezahteven — celo za profil poprečnega gimnazijca. Če to drži, ga je vzeti pač samo kot konkretno **startno točko za nadaljnjo razpravo o izhodiščih in smotrih akcije za bralno značko na šolah II. stopnje**. Brati pa ga je izključno samo v kontekstu problematike, ki sem jo skušala vsaj orisno osvetliti v dosedanjem razmišljanju.

I. stopnja (npr. 1. in 2. razred gimnazije)

POEZIJA

1. Padovan Ana: *Zopet stojim na obali*. — Mladinska knjiga. (Pota mladih.)
2. Simčič Samo: *Hram*. — Mladinska knjiga. (Pota mladih.)

3. Bregar Jože: *Molčeči črv*. — Mladinska knjiga. (Pota mladih.)
4. Menart Janez: *Pesnik se predstavi*. — Mladinska knjiga.
5. Košuta Miroslav: *Pričevanje*. — Lipa. (Sodobna slovenska poezija.)
6. Kokot Andrej: *Nekje pa pesmi pojo*. — Obzorja.
7. Šömen Branko: *Prekmurski rokopis*. — Pomurska založba.
8. Zlobec Ciril: *Kras*. — Lipa.
9. Vipotnik Cene: *Zemlje zeleni spomin*. — Cankarjeva založba.
10. Krakar Lojze: *Nekje tam čisto na robu*. — Mladinska knjiga. (Nova slovenska knjiga.)

PROZA

1. Flor Françoise: *Martinovo jutro*. — Mladinska knjiga. (Odisej.)
ali Gaborovič Nada: *Objokuj jutro*. — Mladinska knjiga.
2. Březan Jurij: *Zgodba o ljubezni*. — Mladinska knjiga. (Odisej.)
3. Kranjec Miško: *Povest o dobrih ljudeh*. — Pomurska založba.
4. Slodnjak Anton: *Tujec*. — Mladinska knjiga.
5. Stanković Borisav: *Nečista kri*. — Državna založba Slovenije.
6. Čopić Branko: *Človek, ne jezi se*. — Mladinska knjiga. (Humor.)
7. *Enolončnica*. — Mladinska knjiga. (Humor.)
8. Hunter Norman: *Profesor Modrinjak*. — Mladinska knjiga. (Humor.)
ali Stevenson Robert Louis, Osbourne Lloyd: *Izgubljeni mrtvec*. — Mladinska knjiga. (Humor.)
ali Twain Mark: *Jenki iz Connecticuta na dvoru kralja Arturja*. — Mladinska knjiga. (Humor.)
9. London Jack: *Morski volk*. — Mladinska knjiga.
ali: London Jack: *Potepuhi*. — MK.
ali: London Jack: *Prisilni jopič*. — MK.
ali: London Jack: *Upor na ladji Elsinore*. — MK.
10. Deighton Len: *Bombnik*. — Mladinska knjiga. (Ti vražji fantje v letelih škatlah.)

II. stopnja (npr. 3. in 4. razred gimnazije)

POEZIJA

1. Kosovel Srečko: *Moja pesem*. — Lipa.
2. Pavček Tone: *Poganske hvalnice*. — Mladinska knjiga. (Nova slovenska knjiga.)
3. Kovič Kajetan: *Labrador*. — Cankarjeva založba.
4. Udovič Jože: *Darovi*. — Cankarjeva založba.
5. *Pesmi*. (Kajetan Kovič, Dane Zajc, Gregor Strniša.) — Mladinska knjiga. (Beseda sodobnih jugoslovanskih pisateljev.)
6. Šalamun Tomaž: *Praznik*. — Cankarjeva založba.
7. *Antologija hrvaške poezije*. (Izbor Slavko Mihalić.) — Cankarjeva založba.
8. *Afrika, mati moja*. Črnska umetna lirika. — Obzorja.
9. Mao Tse-Tung: *Pesmi*. — Mladinska knjiga.
10. *Pesmi*. (Blaže Koneski, Aco Šopov, Ante Popovski, Jovan Kotovski.) — Mladinska knjiga. (Beseda sodobnih jugoslovanskih pisateljev.)

PROZA

1. Kavčič Vladimir: *Pustota*. — Slovenska matica.
2. Kovačič Lojze: *Resničnost*. — Mladinska knjiga. (Beseda sodobnih jugoslovanskih pisateljev.)
3. Zidar Pavle: *Sveti Pavel. Dim.* — Mladinska knjiga. (Beseda sodobnih jugoslovanskih pisateljev.)
4. Andrić Ivo: *Most na Drini*. — Državna založba Slovenije. (Zbrano delo. 1.)
5. Nušič Branislav: *Avtobiografija*. — Mladinska knjiga. (Humor.)
6. Lalić Mihailo: *Hajka*. — Mladinska knjiga. (Beseda sodobnih jugoslovanskih pisateljev.)
7. Bunin Ivan Aleksejevič: *Gramatika ljubezni in druge novele*. — Cankarjeva založba. (Nobelovci. 22.)
8. Jones Dennis Feltham: *Kolos*. Znanstveno fantastični roman. — Mladinska knjiga. (Krog.)
9. Simenon Georges: *Rumeni pes*. — Mladinska knjiga. (Krog.)
10. Brontë Emily: *Viharni vrh*. — Cankarjeva založba.
ali Brontë Charlotte: *Sirota iz Lowooda*. — Pomurska založba.

DODATNI PREDLOGI (biografske monografije, potopisi, vojne dokumentarke itd.)

Biografske monografije:

Strube Wilhelm: *Pierre in Marie*. Odkritelja radia. — Obzorja. (Veliki možje. 34.)

Rojc Vida: *Dušan Kveder Tomaž*. — Obzorja.

O'Neill John Joseph: *Nikola Tesla*. — Državna založba Slovenije.

Ellert Gerhard: *Atila*. — Obzorja. (Veliki možje. 33.)

Buck Pearl: *Orhideja*. — Obzorja.

Székely Julia: *Chopin v Parizu*. — Pomurska založba.

Potopisi, planinska dela:

Horvat Jože: *Nad brezni oceanov*. — Partizanska knjiga. (Potopisi.)

Škarja Tone: *Stene mojega življenja*. — Mladinska knjiga. (Domače in tuje gore. 11.)

Kangbačen. (Andlovic in drugi.) — Mladinska knjiga. (Potopis.)

Vojne dokumentarke:

Deakin F. W. D.: *Gora trdnjava*. — Državna založba Slovenije.

Boyington Gregory: *Črne ovce*. — Mladinska knjiga. (Ti vražji fantje v letcih škatlah.)

Gallaj Mark: *Čez nevidne ovire*. — Mladinska knjiga. (Ti vražji fantje v letcih škatlah.)

The Reading Contest for Reading Badges spread largely through the primary schools (8 year compulsory education) during the last 15 years. The great success of this cultural project gave an idea to the organisers and expert sponsors to introduce and spread such kind of a Contest for Reading Badges also in secondary schools. The paper deals with problems concerning the Contest, if a similar success is to be expected among the young from 14 to 18. The author concludes her paper with the list of books that would be useful for organisers and sponsors of the Contest for the Reading Badges. It would serve as a starting point for the further debate on the aims of this cultural project.